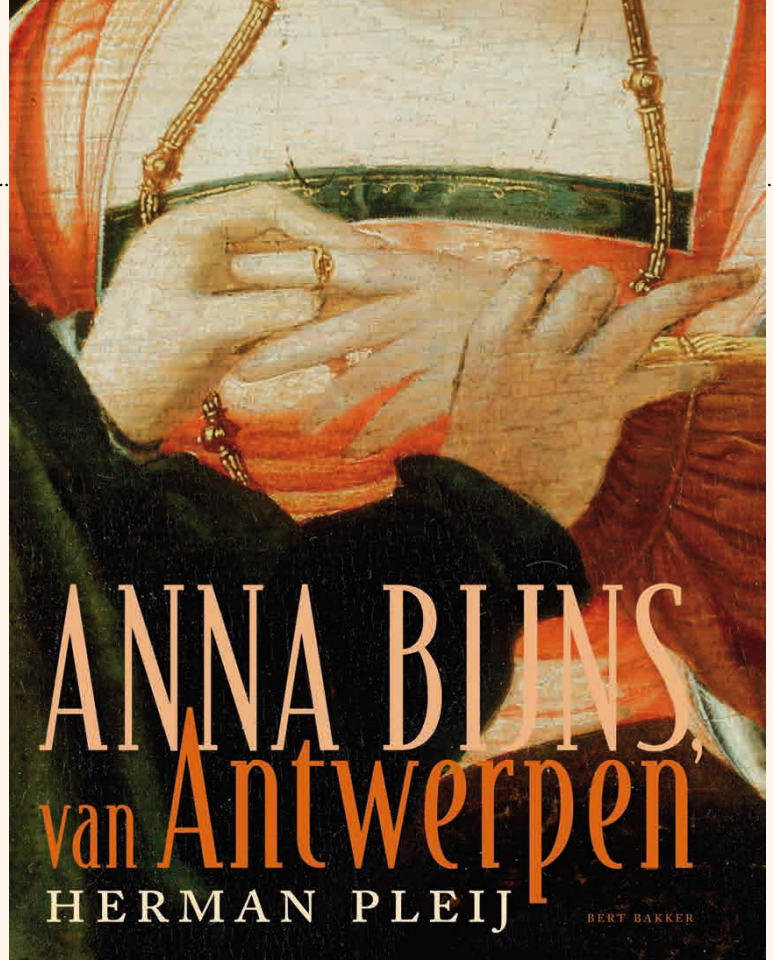

**Herman Pleij,
*Anna Bijns van Antwerpen***

(Bert Bakker: Amsterdam 2011),
399 blz., prijs € 24,95.

Herman Pleij heeft zijn bewondering voor dichteres Anna Bijns nooit onder stoelen of banken gestoken. Dit blijkt al uit het nawoord bij de door hem samengestelde bloemlezing *'t Is al vrouwenwerk* (1987) en uit hoofdstuk 9 van *Het gevleugelde woord* (2007), het door hem verzorgde deel van de *Geschiedenis van de Nederlandse Literatuur*, waarin hij voor haar onder de grote rederijkers een prominente plaats inruimt. Anna Bijns was volgens Pleij 'in alle opzichten een geval apart' en het is aan deze bijzondere vrouw, dit geval apart, dat hij nu een aparte studie heeft gewijd: *Anna Bijns van Antwerpen*. Van Antwerpen inderdaad, want *Anna Antverpiae* en de Scheldestad lijken onlosmakelijk met elkaar verbonden. Zij werd er op 5 maart 1493 geboren, woonde en werkte er en stierf er in 1575. Ze werd er tegen alle (juridisch bindende?) afspraken van de armen in begraven in een collectief graf. Dat klinkt allemaal vrij gewoontjes, maar achter deze schamelheid gaat een glanzende carrière schuil. In de door mannen geregeerde wereld van de rederijkers was Anna top-of-the-bill. Haar gebundelde refreinen werden gedrukt en herdrukt. Voor de drukkers werd Anna een bestseller. Antwerpen is voor Pleij ook het 'atelier' van de dichteres: de vakvrouw die het idioom van de straat door haar taalvirtuositeit moeiteloos incorporeerde in haar refreinen. In *Anna Bijns van Antwerpen* wil Herman Pleij het verhaal vertellen van Anna Bijns. In dit verhaal 'voert Anna Bijns uiteraard het hoogste woord'. Pleij wil dit bereiken door korte citaten te geven die, 'als de vorm er niet zoveel toe doet', in moderne vertaling worden aange-

boden en door veel te parafraseren. Deze laatste methode heeft het nadeel dat de lezer soms even terug moet lezen om te kijken wie er nu aan het woord is: Bijns in parafrase of Herman Pleij. Dit is echter geen kritiek; elke auteur heeft tenslotte recht op oplettende lezers. Citaten en parafrasering vormen ook een uitdaging om de teksten integraal in hun oorspronkelijke vorm te gaan bekijken. Een uitgebreide verantwoording maakt dit mogelijk, maar het is de vraag of de lezer alles waarnaar verwezen wordt zo onder leesbereik heeft. Wil de lezer Anna's verhaal, en dat is zeer wel mogelijk, in een ruk uitlezen, dan doet hij er goed aan de bovengenoemde exercitie te verschuiven naar een goed voorbereide tweede lezing. Anna Bijns woonde in het refrein. In deze gecompliceerde dichtvorm kon ze zich kennelijk het beste uiten. Het refrein is bedoeld om voorgedragen te worden. In de voordracht krijgt het gedicht zijn 'akoestische voltooiing'. Waarschijnlijk werd de negentienjarige Bijns in 1512 op een rederijkersconкурс in Brussel voor de voordracht van een Marialof een speciale prijs toege-

kend. Een 'geval apart' dus. Er zijn 222 refreinen van haar bekend die deels in druk, deels in handschrift bewaard zijn gebleven. Bijna een kwart van deze gedichten gaat over de teleurstelling in de liefde. Pleij gaat hier heel behoedzaam mee om. Hij wil vooral voorkomen dat de lezer de 'lyrische ik' automatisch identificeert met Anna Bijns - in dit verband is zijn verwijzing naar *Fragments d'un discours amoureux* van Roland Barthes heel verhelderend -, maar hij laat ook niet na de passie en de wanhoop die uit deze gedichten spreekt te accentueren. Gaat het om Anna Bijns of niet? Uiteindelijk maakt het allemaal niet zoveel uit: 'Was het niet haar persoonlijke wanhoop, dan kon het die van elk ander zijn - luisteraar of lezer, bedrieger of bedrogene: de teksten staan vast'. Dat is over de eeuwen heen de kracht van poëzie. De teleurstelling in de liefde is overigens niet het thema dat de belangstelling voor Anna Bijns, zij het op een laag pitje, levend heeft gehouden. Wie nog aan Anna denkt, denkt aan de, al dan niet door de Antwerpse minderbroeders geïnspireerde, salvo's die ze afvuurde

op Maarten Luther en zijn 'doctrïne'. Al het kwaad in de wereld kon de verderfelijke leer van Luther worden toegeschreven. Maarten van Rossum die met zijn Gelderse benden in 1542 een halfhartige - hij had er eenvoudig de militaire middelen niet toe - poging deed om Antwerpen in te nemen was een schrikbeeld voor de bevolking. Toch verkoos Anna Maarten van Rossum boven Maarten Luther: Maarten van Rossum kon je van lijf en goed beroven, maar Luther beroofde je van je zielenheil en dat woog oneindig veel zwaarder. Er was veel in de wereld wat Anna Bijns niet beviel: huwelijken waarin de man zich in de rol van pantoffelheld liet dwingen, het gedoogbeleid van het stadsbestuur waar het ging om de verderfelijke leer van Luther, lakse monniken, schraapzuchtige kooplieden, het gebrek aan vuur in de katholieke verkondiging van het geloof, leken die zichzelf promoveerden tot doctor in de theologie en ga zo maar door. Anna streed met open vizier en in die strijd was er weinig plaats voor nuancering. Anna Bijns, schooljuf, zelfstandig ondernemer en 'volbloed rederijker'. Al vroeg in haar leven koos ze, zoals het een rederijker betaamt, een motto: *Meer zuurs dan zoets*. Voor Pleij is dit meer een 'levensverwachting' dan een 'levenservaring'. Men kan zich echter afvragen of de ervaring, hoe jong ook opgedaan, niet de grondslag vormt van die verwachting.

Met *Anna Bijns van Antwerpen* heeft Herman Pleij een bevlogen en rijk boek geschreven dat deze recalci-trante Antwerpse en haar poëzie een stuk dichterbij brengt. Wat ik mis in mijn boekenkast is haar verzameld werk: een echt papieren boek. Dus Herman, roert de vinnen!

Bas Korthals

James Vance, Dan Burr, *Op weg*

(Uitgever Xtra: Amsterdam, 2011),
202 blz., €19.90.

Het is crisis. Moeder is overleden. Vader is zijn baan kwijtgeraakt, aan de alcohol en besluit zijn beide zoons achter te laten om in Detroit, in de autoindustrie werk te zoeken. Oudere broer brengt af en toe geld in en dus eten. Hoe, dat blijkt later: hij berooft mensen. Als het mis gaat en hij wordt herkend, vlucht hij. Dat betekent ook dat Freddie Bloch er vandoor moet. En zo gaat de twaalfjarige, in plaats van naar zijn bar mitswa, op pad, op zoek naar zijn vader, en leeft het leven van een *hobo* (zwerver). De *graphic novel* van James Vance en Dan Burr, *Op weg*, ademt zowel naargeestigheid als hoop. De omstandigheden – het leven aan de rafelranden van de maatschappij – zijn benauwend. Er is een groot gebrek aan voedsel, maar de hoofdpersonen slagen er steeds in iets te eten te vinden. De omstandigheden in de goederen-wagons zijn primitief, maar toch is er ook hoop in de *Hooverville* (sloppenwijk voor daklozen). De idioten en gestoorden onderweg staan tegenover de evangelisten en aan lager wal geraakte redders. Daar-tussen laveert Freddie Bloch, een hulpeloze jongen, die, wanneer dat echt nodig is, zowel voor zichzelf als voor zijn zieke reispartner Sam weet op te komen.

Op weg is een verzonnen verhaal, oorspronkelijk als eenakter geschreven (door Vance) en later door Burr verstript. Het is een verhaal met historische verwijzingen. Freddie is bijvoorbeeld deelnemer aan de door de communistische partij georganiseerde *Dearborn hunger march*, ook wel genoemd de *Dearborn massacre*. Op 7 maart 1932 liepen zo'n 4.000 personen van Detroit naar de Ford fabriek in Dearborn. Daar

werd door politie en bewakers van Ford op de massa geschoten, met vier doden tot gevolg. In het boek zit Freddie hier middenin, maar kan vluchten voordat ook Sam en hij, als communistische agitators, worden opgepakt. *Op weg* is een sobere, zwart-witte *graphic novel*. Het is bruikbaar in lessen wanneer de Grote Depressie in de Verenigde Staten aan bod komt. Bij het vertalen is uitgever Xtra iets te ver gegaan: het was niet nodig om reclameborden, krantenkoppen en dergelijke te vertalen, immers, de doelgroep voor deze *graphic novel* zal die teksten heus wel begrijpen. Het doet afbreuk aan de authenticiteit.

Freddie vindt zijn vader niet. Hij weet wel Sam – die niet lang meer te gaan heeft – thuis, bij zijn vrouw te krijgen. Op het einde, hij is dan 13 en dus een man, gaat hij weer op pad.

Ger Jan Onrust

